

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378.147.091.33-027.22(477.54)(09)

А. С. БОНДАРЕНКО

аспірант

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

ЗМІСТОВІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ ХАРКІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УЧИТЕЛЬСЬКОГО ІНСТИТУТУ (40-х рр. ХХ ст.)

У статті визначено роль педагогічної практики в системі професійного становлення майбутнього вчителя, розкрито зміст і форми організації педагогічної практики в Харківському державному учительському інституті (40-х рр. ХХ ст.). Акцентовано на важливості педагогічної практики в системі професійної підготовки вчителя, оскільки саме вона вирішує такі завдання: забезпечення всебічного розвитку особистості студента, ґрунтовна психолого-педагогічна підготовка; сприяння виробленню вмій та навичок професійної діяльності, розвитку комунікативних здібностей майбутніх учителів. Під час проходження педагогічної практики у студентів формуються конструктивні, комунікативні, організаторські та дослідницькі уміння та навички. Діяльність студентів у період педагогічної практики є аналогом професійної діяльності вчителя, адже вона організовується в реальних умовах роботи навчально-виховних закладів.

Ключові слова: педагогічна практика, педагогічна діяльність, професійна підготовка, Харківський державний учительський інститут.

Проблема педагогічної практики була й залишається актуальною на сьогодні – в час розбудови й реформування системи освіти України, зокрема в частині визначення напрямів і змісту підготовки вчителів. Це чітко відображено в основних нормативних документах, які регламентують стратегію розвитку освіти в Україні. У Законі України “Про освіту”, Державній національній програмі “Освіта” (“Україна ХХІ століття”) йдеться про загальні вимоги до підготовки вчителя, його самоосвітньої діяльності, підвищення професійного рівня й загальної культури: “Педагогічні працівники мають стати основною рушійною силою відродження та створення якісно нової національної системи освіти. У зв’язку з цим головна увага має бути зосереджена на підготовці нового покоління творчо мислячих, професійно компетентних педагогічних працівників” [5]. Проблеми практичної професійно-педагогічної підготовки вчителя висвітлені у Положенні “Про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України”. У цьому документі зазначено, що метою практики є оволодіння студентами сучасними формами організації праці в галузі їх майбутньої професії, формування в них на базі здобутих у вищому навчальному закладі

знань, професійних умінь і навичок з метою прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності.

Педагогічна практика є однією з провідних ланок у житті майбутнього вчителя. Це, передусім, ідентифікація студента з новою соціальною роллю майбутнього вчителя-практиканта і, як наслідок, зрушення в його “Я-концепції”, трансформація уявлень про себе, коригування самооцінки. В умовах ступеневої професійної підготовки педагогічна практика має тривалий і безперервний характер, забезпечуючи фундамент для формування основних педагогічних умінь і навичок у майбутніх учителів. За час навчання у педагогічному університеті студенти проходять кілька практик, кожна з яких має своє завдання і зміст. Програма практики враховує сучасні тенденції розвитку освіти і виховання в Україні та включає всі види професійної діяльності майбутнього вчителя відповідно до державного освітнього стандарту. У системі підготовки майбутнього вчителя педагогічна практика вирішує такі завдання: забезпечення всебічного розвитку особистості студента, ґрунтовної психолого-педагогічної підготовки; сприяння виробленню умінь та навичок професійної діяльності, розвитку комунікативних здібностей майбутніх учителів. Під час проходження педагогічної практики у студентів формуються конструктивні, комунікативні, організаторські та дослідницькі уміння та навички. Діяльність студентів у період педагогічної практики є аналогом професійної діяльності вчителя, адже вона організовується в реальних умовах роботи навчально-виховних закладів. У процесі педагогічної практики у студента є можливість певною мірою осмислити педагогічні явища і факти, закономірності та принципи навчання і виховання, оволодіти професійними вміннями, досвідом практичної діяльності. Зазначимо, що, згідно з дослідженнями науковців, саме під час проходження педагогічної практики студенти вперше починають ідентифікувати себе з соціальною роллю “вчитель” та набувають навичок самостійної роботи в школі [1; 2].

Педагогічна практика також розглядається як етап перевірки певного рівня готовності студента до педагогічної діяльності. Педагогічна практика є сполучною ланкою між теоретичним навчанням студента і його майбутньою роботою у школі, оскільки під час педагогічної практики не тільки відбувається перевірка теоретичної і практичної підготовки студента до самостійної роботи, але й створюються широкі можливості для забезпечення творчого потенціалу особистості майбутнього вчителя.

У площині використання творчих пошуків і доробку вітчизняної педагогічної теорії і практики особливий інтерес становить організація педагогічної практики у Харківському державному учительському інституті у 40-х рр. ХХ ст.

Мета статті – розкрити змістові й організаційні засади педагогічної практики студентів Харківського державного учительського інституту у 40-х рр. ХХ ст.

Питання впливу практики на формування особистості педагога знайшли відображення в працях Ф. Гоноболіна, Е. Гришина, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, Л. Спіріна, О. Щербакова та ін. Проблеми організації та проведення педагогічної практики розглядаються в дослідженнях В. Гриньової, В. Євдокимова, Г. Коджаспірової, В. Лозової, А. Троцько, В. Чепікова та ін. Історико-педагогічні питання організації педагогічної практики відображено в дисертаційних роботах і монографічних виданнях з історії становлення та розвитку педагогічної освіти І. Важинського, Ш. Ганеліна, О. Глузмана, Н. Дем'яненко, М. Євтуха, Л. Задорожної, С. Золотухіної, Д. Коржова, М. Левченко, В. Лугового, В. Майбороди, Л. Хомич, М. Ярмаченко [3].

Заслугує на увагу дисертаційна робота О. Лавриненко, у якій досліджено проблему практичної професійно-педагогічної підготовки вчителя у вищих закладах освіти України у 1917–1928 рр. Науково цінною є праця О. Лук'янченко “Організація педагогічної практики в різних типах педагогічних навчальних закладах України (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)”.

Попри значний інтерес дослідників до педагогічної практики, зміст та організаційні засади її забезпечення в Харківському державному учительському інституті до цього часу не були предметом окремого дослідження.

Для виконання завдань загального забезпечення дітей освітою не вистачало учителів масової школи. У 1935 р., згідно з Постановою Раднаркому УРСР “Про підготовку педагогічних кадрів, систему педагогічної освіти та мережу педагогічних установ”, при Харківському державному педагогічному інституті створюється дворічний учительський інститут. Він мав чотири відділи (факультети): фізико-математичний, природничо-географічний, історичний і мовно-літературний. Харківський державний учительський інститут мав на меті виконати завдання якісної і короткотермінової (2 роки) підготовки вчителів для 5–7 класів, вихованих у дусі комуністичної ідейності.

Згідно з наказом міністра вищої освіти СРСР С. Кафтанова “Про виокремлення Київського, Харківського й Одеського учительських інститутів в самостійні інститути” від 25 травня 1946 р., розпочався новий етап організаційно-педагогічної діяльності Харківського державного учительського інституту як самостійного вищого педагогічного навчального закладу.

Особливе місце у підготовці вчителів відводилося педагогічній практиці. Педагогічна практика в Харківському державному учительському інституті проводилась на другому курсі навчання і тривала п'ять тижнів. Протягом досліджуваного періоду всі заходи щодо підготовки до педагогічної практики і її керівництва здійснювалися за планом роботи, затвердженим дирекцією інституту. Характерною рисою педагогічної практики було те, що вона

проходила під систематичним контролем з боку навчальної частини. Школи, у яких студенти проходили педагогічну практику, були визначені на початку навчального року, з ними були підписані спеціальні угоди. Це давало змогу планувати всю роботу педагогічної практики заздалегідь. У школах методистами-керівниками була проведена робота з директорами, завучами, учнями. Кожен директор, завуч і вчитель знав заздалегідь кількість студентів, обсяг роботи з ними через інструкції, які були розіслані до початку практики. Як свідчать архівні джерела [6; 7], в 1947–1948 н.р. базовими для проходження педагогічної практики було визначено такі школи: № 62, 82, 36, 49, 131, 116, 58, 89. За кожною школою був закріплений представник кафедри педагогіки для керівництва практикою, а також методист з фізичної підготовки для якісної методичної допомоги при підготовці уроків з фаху і фізичної культури.

У процесі дослідження з'ясовано, що кафедрою педагогіки Харківського державного учительського інституту було складено інструкції для методистів-керівників і студентів, розроблено документацію для аналізу уроку, рецензії на урок, протокол обговорення уроку, щоденник студента-практиканта, журнал відвідування.

Зауважимо, що до початку педпрактики проводилися наради методистів-керівників за участю вчителів шкіл, а перед початком педпрактики скликалися установчі збори, де було перевірено укладені плани педпрактики кожної групи студентів. Як свідчать архівні джерела, протягом першого тижня практики до навчальної частини студенти-практиканти повинні були подати затверджені індивідуальні плани. У процесі дослідження встановлено, що контингент практикантів був поділений на студентські бригади, за якими були закріплені методисти-керівники. Студентам необхідно було провести чотири уроки за фахом і один урок з фізичної підготовки. У перший день педагогічної практики студентам-практикантам надавався загальний інструктаж, а також проводилися збори з питань педагогічної практики по факультетах. Бібліотека Харківського державного учительського інституту забезпечувала матеріальну базу й безперебійне одержання літератури за дисциплінами.

Як свідчать архівні матеріали [4; 7], впродовж практики директор, заступник директора та декани факультетів відвідували уроки, які проводили студенти, здійснювали контроль за діяльністю методистів-керівників педагогічної практики. Протягом першого тижня на факультетах було проведено нараду-бесіду з методистами і практикантами, дано вказівки для усунення недоліків, які спостерігалися в перші дні практики.

Вивчення історико-педагогічних джерел [6; 7] засвідчило, що студенти, згідно із затвердженими індивідуальними планами, в школах займалися різними видами практичної діяльності, проводили чималу позакласну роботу з учнями та батьками (табл. 1).

Таблиця 1

**Звіт про заходи, проведені та відвідані студентами-практикантами
під час педагогічної практики 1946–1947 н.р.**

№	Вид діяльності	Кількість заходів
1.	Відвідали уроки учителів школи	1150
2.	Дали уроків	726
3.	Побували на педраді	29
4.	Провели класні збори	151
5.	Провели бесіди і доповіді	140
6.	Випустили стіннівки	78
7.	Випустили фотомонтажі	41
8.	Перевірка мікрорайонів	5
9.	Брали участь у роботі гуртків	20
10.	Провели екскурсій	13
11.	Провели індивідуальну роботу з невстигаючими учнями	35
12.	Організували лижний крос	1 школа
13.	Організували і провели вечори самодіяльності	4

Зазначимо, що студенти брали участь у виготовленні наочного матеріалу, яким користувалися на практиці. Він зберігався в кабінетах учительського інституту і був досить якісним і необхідним на той час.

Керівники шкіл, де проходили практику студенти Харківського державного учительського інституту, на заключних конференціях дали позитивну оцінку роботі студентів. Як свідчать архівні джерела, 40% студентів-практикантів отримали за практику оцінку “відмінно”, 52% – “добре”, 8% – “посередньо”.

Проте існували і певні недоліки, які ставали предметом активного обговорення як адміністрації, так і методистів. Директор Харківського державного учительського інституту І. Сукаленко після закінчення практики 1947–1948 н.р. зазначав: “Педагогічна практика пройшла на належному рівні, оцінки позитивні, але треба звернути увагу на мову студентів”. Заступник директора інституту М. Герман відзначав: “Недоліком в проведенні педпрактики є те, що студенти на уроках не завжди вміють користуватися активними методами навчання”.

Вищезазначене дає підставу стверджувати, що педагогічна практика у 40-х рр. ХХ ст. мала певні недоліки: студентами проводилась недостатня позакласна робота з учнями, грамотність студентів була на низькому рівні. Програмовий матеріал, який вивчали в інституті, відставав від змісту програм з окремих предметів. Негативним було й те, що не були встановлені загальні критерії оцінювання студентів. Педагогічна практика мала також значний ідеологічний відтінок. Від студентів вимагали формування комуністичного світогляду, ідейно-політичної спрямованості на уроках, що було ознакою того часу.

Висновки. Отже, педагогічна практика у Харківському державному учительському інституті проводилась досить організовано і на відповідно-

му методичному рівні. Студенти брали участь у реалізації різних напрямів шкільної роботи, сумлінно готуючись до уроків. Незважаючи на це, були певні недоліки, зокрема перевантаження програмового матеріалу комуністичною ідеологією та недостатня методична підготовка студентів.

Список використаної літератури

1. Абдуллина А. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования* / А. А. Абдуллина. – Москва : Просвещение, 1990. – С. 68–74.
2. Гриньова В. М. *Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти)* / В. М. Гриньова. – Харків : Основа, 1998. – 300 с.
3. Лук'янченко О. М. *Організація педагогічної практики в різних типах педагогічних навчальних закладах України (друга половина XIX початок XX ст.)* : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / О. М. Лук'янченко. – Харків, 2004. – 24 с.
4. Мороз О. Г. *Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація* : навч. посіб. / О. Г. Мороз, В. О. Сластьонін, Н. І. Філіпенко. – Київ : Либідь, 1992. – С. 9–11.
5. *Про загальну середню освіту* : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
6. ХОДА. Ф. Р-5707 “Харьковский государственный учительский институт (1946–1952)”. – Спр. 16.
7. ХОДА. Ф. Р-5707 “Харьковский государственный учительский институт (1946–1952)”. – Спр. 30.
8. ХОДА. Ф. Р-5707 “Харьковский государственный учительский институт (1946–1952)”. – Спр. 37.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2017.

Бондаренко А. С. Смысловые и организационные основы обеспечения педагогической практики студентов Харьковского государственного учительского института (40-х гг. XX в.)

В статье обозначена роль педагогической практики в системе профессионального становления будущего учителя, раскрыты содержание и формы организации педагогической практики в Харьковском государственном учительском институте (40-е гг. XX в.). Акцентировано на важности педагогической практики в системе профессиональной подготовки учителя, потому что именно она решает такие задания: обеспечение всестороннего развития личности студента, основательная психолого-педагогическая подготовка; содействие выработке умений и навыков профессиональной деятельности, развитие коммуникативных способностей. Во время прохождения педагогической практики у студентов формируются конструктивные, коммуникативные, организаторские и исследовательские умения и навыки. Деятельность студентов в период педагогической практики – это аналог профессиональной деятельности учителя, поскольку она организовывается в реальных условиях работы учебно-воспитательных заведений.

Ключевые слова: педагогическая практика, педагогическая деятельность, профессиональная подготовка, Харьковский государственный учительский институт.

Bondarenko A. Substantial and Organizational Bases of Providing in Pedagogical Practice of Students Kharkiv State Pedagogical Institute in 40s of XX Century

The role is designated in teaching practice system for becoming future teacher; the content and forms of organization pedagogical practice is unfold in Kharkiv National Pedagogical Institute in 40s years. Attention is accented on importance pedagogical practice in system of teacher training, because exactly it practice is decide this tasks: provision in comprehensive development personality of student, thorough psychology and pedagogical preparation, to assistance of development of skills of professional activity. In time of passing pedagogical

practice student have formed collective, organizational, constructive and research abilities. Activity of students in pedagogical practice is an analog of professional activity of the teacher, this activity is organized in actual practice works of teaching educational establishment.

In 1935 according to the resolution of council of ministers of the USSR on preparation of pedagogical shots, system of pedagogical education and network of pedagogical institutions Kharkiv State Pedagogical Institute the two-year teachers institute is created. The special place in training teachers belonged pedagogical practice. Pedagogical practice in Kharkiv Teachers Institute was carried out on the second course and was participated in the embodiments of various directions for school work, honestly preparing for lessons.

Pedagogical practice in the Kharkov State Pedagogical Institute was well organized and on a proper professional level. Students took part in the realization of different aims of school work, conscientiously preparing for the lessons. Despite this, there were certain flaws and distortions, such as overload of the program material with the Communist ideology and the lack of methodological training of students.

Key words: *pedagogical practice, pedagogical activity, professional preparation, Kharkiv State Pedagogical Institute.*